

Die Amerikaanse droom

De in zijn eigen stad New York omhooggeschoten toneelregisseur Sam Gold verzorgt nu bij Toneelgroep Amsterdam een gastregie. Wie is Sam Gold en waarom koos hij voor Tennessee Williams' klassieker *Glazen speelgoed*?

Door **Vincent Kouters** Foto's **Linda Stulic**

Het begon toen Ivo van Hove, regisseur en directeur van Toneelgroep Amsterdam, in New York was en op een vrije avond *Uncle Vanya* ging zien. Deze zoveelste bewerking van Tsjechovs *Oom Wanja*, een stuk dat hij door en door dacht te kennen, blies hem omver. 'Fenomenaal was het', vertelt Van Hove.

'Dat was werkelijk de beste *Oom Wanja* die ik ooit heb gezien. Aangrijpend, intiem en ongeloofelijk poëtisch.' Zo goed was het dat hij de volgende dag een afspraak maakte met de regisseur, de Amerikaan Sam Gold, om hem uit te nodigen voor een gastregie bij Toneelgroep Amsterdam.

Daar zit hij nu, drie jaar later, Sam Gold (37), in Amsterdam, in een van de repetitiestudio's in het labirintische gebouw van de Stadsschouwburg Amsterdam. Hij werkt aan *Glazen speelgoed*, een Nederlandse vertaling van *The Glass Menagerie*, het stuk waarmee de Amerikaanse toneelschrijver Tennessee Williams definitief doorbrak in 1944. Een rauw familiedrama dat, Tsjechovs *Oom Wanja* indachtig, momenten van warmte en verbondenheid afwisselt met een allesdoordringend gevoel van verlies.

Het is een 'perfect stuk om in Nederland te doen', zegt Gold tijdens een korte lunchpauze voorafgaand aan de middagrepetitie. Zondag gaat de productie – met een cast bestaande uit Chris Nietvelt, Eelco Smits, Harm Duco Schut en Hélène Devos – in de schouwburg in première.

Gold oogt ontspannen, zo vlak voor de première. Hij eet een vegetarische maaltijd en is erg te spreken over de sfeer bij een gesubsidieerd gezelschap als Toneelgroep Amsterdam, iets wat hij in Amerika niet kent. 'Een van de leukste dingen van hier werken, is dat ik terecht ben gekomen in een groep mensen die elkaar al jaren kent. Iedereen eet samen. De acteurs hebben rituelen en een leven met elkaar opgebouwd. Dat zie je onherroepelijk terug op het toneel. Dat mis ik bij ons.'

Gold – zwart haar, gekleed in onnavolgbaar zwart – is een geboren New Yorker en dat merk je. Hij heeft een

vlotte babbel, is intelligent en belezen en laat geen onvertogen woord vallen. Hij studeerde Engels en theater en was een blauwe maandag acteur, maar: 'een heel slechte'. In een ander leven had hij therapeut kunnen zijn, zegt hij, want wat hem het meest interesseert aan regisseren is het werken met acteurs en hoe zij met de taal van een toneelschrijver de menselijke psychologie blootleggen.

Loopt de Amerikaan niet tegen een enorme taalbarrière aan? 'Glazen' en 'speelgoed' zijn de enige twee Nederlandse woorden die hij heeft geleerd. 'En daar zal het ook wel bij blijven.'

Als de acteurs spreken, leest Gold de Engelse tekst mee op zijn computer. 'Ja, dat is ontiegelijk vermoeiend. Maar niet echt een probleem. Als regisseur luister je niet alleen maar naar de acteurs. Je leest hun gedachten. Ik kijk naar hoe ze hun gedachten en emoties uiten. Daar heb ik geen vertaalcomputer voor nodig.'

Van Hove was degene die voorstelde dat Gold *Glazen speelgoed* zou kunnen regisseren bij Toneelgroep Amsterdam. Maar dat deed hij niet gelijk bij het eerste gesprek. Wat betreft gastregisseurs gaat Van Hove niet over een nacht ijs. Eerst ging hij nog naar een klein New Yorks theater om *Fun Home* te zien. Deze alternatieve, tragikomische musical die Gold regisseerde is gebaseerd op de gelijknamige *graphic novel* van Alison Bechdel en heeft een lesbisch meisje in de hoofdrol. Wederom 'fenomenaal', aldus Van Hove. 'Deliicaat, echt heel persoonlijk geregisseerd. Je kunt zien dat hij een minutieuze acteursregisseur is. Zo iemand

past bij onze groep.' Toen hij *Fun Home* had gezien, wist hij het zeker: Gold moest naar Amsterdam komen.

Glazen speelgoed was vervolgens een suggestie, een titel die Van Hove goed bij Gold vond passen. Het is een totaal ander stuk dan *De Tramlijn die verlangen heet*, die andere klassieker van Williams, die Van Hove ooit zelf met veel succes regisseerde. Die laatste gaat over een grote, masculiene wereld. *Glazen speelgoed* gaat over het tegenovergestelde, legt Van Hove uit. 'Hierin schrijft Williams juist over een wereld van kwetsbare mensen, die moeite hebben hun kop boven water te houden. Dat is misschien niet zo spectaculair, maar die intieme wereld, die microkosmos, die ik ook in *Vanya* zag, die leek me perfect voor hem.'

Gold: 'Het was een briljant idee. *Glazen speelgoed* wilde ik al jaren doen. Het is een fantastisch toneelstuk. Het probleem is: in Amerika is het ontzettend achterhaald en beladen. Iedereen heeft het al een keer gedaan. Er valt geen eer meer aan te behalen. Hier in Nederland is dat anders.'

Het verhaal gaat over een alleenstaande moeder en haar twee kinderen. Beiden leven in een fantasiewereld. Zoon Tom wil dichter worden en verlangt naar een groots en romantisch leven. Dochter Laura is gehandicapt en leeft een teruggetrokken bestaan, vervreemd van de wereld. De verstikkende sfeer in huis doet elke vorm van liefde als snel omslaan in haat. De langverwachte komst van een vreemde, jonge man in het gezin zet alle verhoudingen op scherp.

Gold: 'Ik hou van stukken waarin niet veel gebeurt, zodat je de microscopie op de personages kunt zetten. Geef mij maar géén grote tragedies. Hoe simpeler hoe beter. Alles draait bij mij om de acteurs. Theater gaat voor mij over eerlijkheid en intimiteit. Ik wil de connectie tussen publiek en acteurs zo groot mogelijk maken. Het publiek moet, net als ik, hun gedachten kunnen lezen.'

Met die manier van theatermaken heeft Gold veel succes in zijn eigen stad. *Fun Home* verhuisde van off-Broadway naar Broadway en werd met prijzen overladen, waaronder vijf Tony Awards. Het jaar erna regisseerde hij Hollywoodsterren Ewan McGregor en Maggie Gyllenhaal in *The Real Thing*

van Tom Stoppard, ook op Broadway. Voor volgend jaar staat Shakespeares *Othello* gepland, met Daniel Craig en David Oyelowo in de hoofdrollen. Opvallend genoeg niet in een grote Broadwayzaal, maar bij de New York Theatre Workshop, het relatief kleine en intieme theater waar Gold in 2007 debuteerde als regisseur en waar Van Hove op dit moment met David Bowie werkt aan de musical *Lazarus*.

De vraag waarom dit toneelstuk zo hoog op Golds lijstje staat, is voor hem eenvoudig te beantwoorden: Tom. Zoon Tom, een van de vier personages, is schrijver en eigenlijk Tennessee Williams zelf. '*Glazen speelgoed* is een nauwelijks verholde autobiografie.'

'Iedere jonge Amerikaanse kunste-

naar identificeert zich met Tom in *Glazen speelgoed*. Samen met Treplov in Tsjechovs *De meeuw* is hij een van de weinige boze, jonge kunstenaars die we uit de literatuur kennen. Ik bedoel: hij is kunstenaar, alcoholisch, boos op de wereld en heeft problemen met zijn moeder. Wie herkent dat nou niet? Toch is hij onlangs, bij herlezing, anders naar het stuk gaan kijken. 'Ik ben niet heel jong meer en ik heb een familie. Wat ik lang níét doorhad, is dat het niet alleen gaat over kinderen die aan hun ouders proberen te ontsnappen, maar net zo goed over een ouder, een moeder in dit geval, die haar kinderen probeert te beschermen. Amanda Wingfield wil alleen het beste voor haar kroost en ze houdt zo overduidelijk veel van ze. Maar dat zie je dus niet als je jong en boos bent.

'Dit stuk is voor een Nederlands publiek moeilijker dan *Tramlijn*. Het gaat over heel Amerikaanse vraagstukken. Het heeft een optimistische grondtoon en dat is iets waar jullie minder mee kunnen dan wij.

'Die Amerikaanse droom, dat verlangen naar een beter leven, de hoop en warmte en niet te vergeten de poëzie van Williams' taal, hoe gaat het Nederlandse publiek daar op reageren? Daar ben ik ontzettend benieuwd naar. Voor jullie is dit een unieke gebeurtenis.'

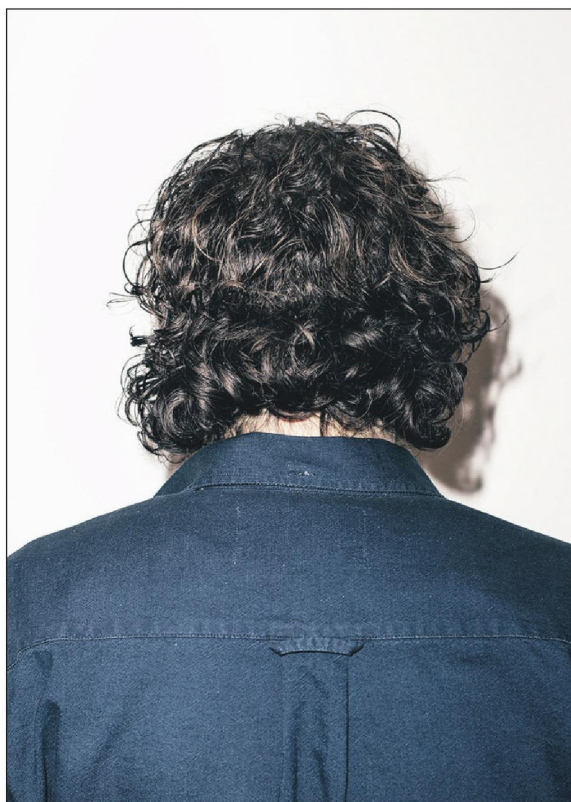
Glazen speelgoed, première 15/11 in Stadsschouwburg Amsterdam.

Daarna tournee t/m 15/1.

Amanda Wingfield

De alleenstaande moeder Amanda Wingfield in *Glazen speelgoed* is een zware, maar ook geliefde hoofdrol onder actrices. Het is zo'n vrouw waarmee je een staalkaart aan emoties kunt tonen. Ideaal materiaal voor de echte acteurbeesten op een zekere leeftijd. De oude Ida Wasserman deed het in 1965, bij de Haag-

sche Comedie. Daarna was in 1986 Ellen Vogel aan de beurt. In 1996 zou Jasperina de Jong de rol spelen bij de Paardenkathedraal, maar regisseur Dirk Tanghe lastte zijn voorstelling een paar uur voor de première af. Anne-Wil Blankers speelde Amanda voor het laatst, in 2004. Nu mag Chris Nietvelt haar laten zien.

Sam Gold: 'Glazen speelgoed wilde ik al jaren doen. Het is een fantastisch toneelstuk.'

**'Geef mij maar géén
grote tragedies.
Hoe simpeler
hoe beter'**